

KONYA'NIN KÖKLÜ, TANINMIŞ AİLELERİ VE İSİMLERİ

GİRİŞ

Şehir deyince sokaklar, mahalleler, semtler tarihi doku, tarihi eserler, çevre, yaşantı, insanlar arasındaki münasebetler, örf-âdet, gelenek ve görenekler, kıyafetler gelir akla. Bunlar olmazsa şehir de olmaz. Anadolu şehirleri, hatta bütün Türk-İslâm şehirleri hemen hemen biri birine benzer. Başkentlikten eser kalmasa da, bir başkent olarak Konya'nın diğer şehirlerden farklı bir yönünün bulunduğunu da kabul etmek gerekir.

Köklü ve tanınmış ailelerin şehir hayatında önemli rolleri vardır. Bu sebeple üzerinde önemle durmak gerekir. Halk bunlar için eşraf ve kişizade tabirlerini kullanır. Toplumda da asalete büyük önem verilir, "Asil azmaz, bal kokmaz, kokarsa yağ kokar, aslı ayrandır" sözü söylenegelmiştir. Burada önemli olan, kuru kuruya asaletle övünmek değil, sahip olunan asalete söz getirmemeye ve asaletin gereğini yerine getirmeye çalışmaktır. Eskiden kendini bilen asil insanlar toplum tarafından hoş karşılanılmayacak durumlarda, "Bu bize ve ailemize yakışmaz" der ve o işten vazgeçerlerdi.

Şehrin ticari hayatına da bu tanınmış aileler ve isimler hâkimdir. Şehrin ve mahallelerin fakiri ve fukarası ile bunlar ilgilenir. Yöneticiler şehrin önemli meselelerini bunlarla istişare eder, yeri geldiğinde de onların yardım-

ları talep edilir. Çayırbağı Suyu'nun Konya'da getirilmesi böyle olmuştur. Şehrin yöneticileri ile Konya'nın ileri gelenleri iş birliği yapmıştır. Vilâyet ve belediye encümenleri ile çeşitli kuruluşların yönetim kurumlarında da toplumu bunlar temsil eder. Teknolojik gelişmeleri ve bir takım yenilikleri de şehre bunlar getirir. Mahkemeye, kadiya gerek kalmadan komşular arasındaki pek çok ihtilafı bunlar çözer, sözlerine ve verdikleri kararlara saygı gösterilirdi.

Bunların bir kısmı da şehrin ilmine irfanına ışık tutan, ilim adamı insanlardı. Günümüzün üniversitesi durumunda olan medreseleri bunlar kurar veya kurulmasına vasıta olurlardı. Pek çok vakıf eserinin yapımı ve vakıf tesisleri böyle aileler tarafından tesis edilmiştir.

Medreseler kapatıldığı Konya'da ,altmışın üzerinde medrese faaliyette idi. Osmanlı Döneminden Cumhuriyet Dönemine yüzlerce müderris intikal etti.

Bu iki gurubun şehir hayatında saygınlıkları vardı. Halkla yönetim arasındaki münasebeti de bunlar kurar, yaşantı itibariyle de halkla aralarında uçurum bulunmaz. Yaşantılarında abartı yoktur. Hepsini de sıradan insanlar gibi yaşamaya çalışır. Binitleri at veya arabadır.

Eskiden soyadı bulunmadığı için bu ailelerin her birinin halk arasında yay-

M. Ali UZ

Mehmet Bahâeddin Veled Çelebi
İZBUDAK (1869-1950)

Hotamışlı Osman Efendi

gın unvanları vardır. Bunların bir kısmı babalarının veya dedelerinin adına veya mesleğine eklenen zade adıyla anılır. Kadızadeler, hocazadeler, bezircizadeler, dülgerzadeler unvanlarında olduğu gibi..... Bu unvanların bazılarını da halk takar ve zaman içerisinde bu unvanlar yaygın hale gelir. Tahta bacaklar unvanında olduğu gibi. Konya şehir hayatında bu unvanların çoğu hâlâ hatırlanır. Bir kısmı unutulup gitmiş, bir kısmının soyu kesilmiştir. Konya'da Selçuklu, Karamanoğlu ve Osmanlı Döneminden gelen ailelerin bile bulunduğunu tahmin ediyorum.

Soy Adı Kanunu çıktığında bazı aileler, aile unvanları ile ilgili soyadları almıştır. Mesela Kulluklar ailesi, Kulluk soyadını almıştır.

Bir zamanlar Konya Şeriye Sicillerini incelerken 18. yüzyıl başlarında Selçuklu Dönemi ricalinden Ulvi Sultan'ın soyunun devam ettiğini ve vakıflarından pay talebinde bulduklarını görmüştüm. Belki bu aile günümüzde de devam ediyordur. Osmanlı döneminden pek çok aile de aynı durumdadır. Mevlâna'nın, Nakiboğullarının, Hacı Fettah'ın Burhanzadelerin, Şeyh Ahmet Efendi'nin ve Ayanbeyler'in soyları günümüzde de devam ediyor. Bazı aileleri de vakıflar yaşatıp, devam etmesini sağlıyor. Bu aileleri çoğumuz biliyoruz.

Günümüzde Konya tarihi ve kültüründe olduğu gibi Konya'nın tanınmış, ve köklü ailelerini araştıran insan sayısı maalesef çok az. Son yıllarda Konya aileleri ile ilgili olarak Saime Yardımcı Hanımefendi bir çalışma başlattı. Çalışmasının birinci cildi "**Konya'da Asırlık Bir Çınar**" adı altında çıktı, ikinci cildi de çıkmak üzere. Büyük hizmet ifa ediyor. Konya'da bu araştırmayı devam edip, genişletecek ikinci bir araştırmacı çıkacağını sanmıyorum. Konya bu konuda imamesi yok olmuş, tesbihe benziyor.

Biz de bulabildiğimiz tanınmış aileyi Konya Ansiklopedisi'ne aldık. Son bir çalışmamız Akademik Sayfalar' da Simavlı ve Selekler ailesi ile oldu.

Maalesef bazı aileler de soylarına soplara sahip çıkmıyor. Bu konuda en büyük kaynak nüfus kayıtları ile tapu kayıtlarıdır. Bir zamanlar, asırlardır Kadir Şeyhzadeler unvanıyla anılan

Yücesoylarla ilgili bir araştırma yapmak istemiştım, fakat aileden bilgi alacak kimseyi bulamadım. Bir yıldan beri de Ayanbeylerin bir kolu ile ilgili bilgiyi bulup birleştiremedim. Bunlar da kökleri Orta Asya'ya dayanan geniş bir aile. Aynı kökten gelen aileler bile biri birini tanımıyor maalesef.

Asırlar boyu Türk toplumu ayakta tutan sağlam bir aile yapımız olmuştur. Aile son derece önemlidir. Günümüzde ise aile büyük sarsıntı geçiriyor. Bu noktada devlete ve topluma büyük görev düşüyor. Bu da üzerinde durulması gereken bir bahs-i diğere.

Konya'nın köklü ve tanınmış aile yapısı çoktan beri üzerinde durmak istediğim bir konu idi. Kısmet şimdi imiş. Bakalım Konya'da 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında hangi meşhur aileler vardı, ana kaynaklara inerek bir göz atalım. Eğer bunlardan devam eden aileler varsa bizimle temas kursunlar, biz de bu ailelerle ilgili olarak geleceğe not düşmeye çalışalım. Beş-on yıl sonra bunların hepsi unutulup gidecek. Bir kültür ürünümüz de böylece yok olmuş olacak.

KONYA'DA KÖKLÜ AİLELERDEN ÖRNEKLER

Konyalı Meşhur aile unvanları ile tanınmış isimleri, Konya'nın Osmanlı Dönemi Ticaret ve Sanayi Odaları yönetim kurulları ile Belediye encümenlerinde de görmek mümkündür. Bu isimlerden bazıları şunlardır.

Şamlı Hacı Ahmet Efendi,
İsipzade Ahmet Efendi,
Hacı Mindizade İbrahim Efendi,
Parlakzade Ahmet Efendi,
Hasipzade Abdülhalim Efendi,
Ağazade Kamil Efendi,
Kullukzade Hacı Osman Efendi,

Abaoğlu Hacı Mustafa Efendi, (Konya'nın zengin tüccarlarından, Müftü Abdullah Ulubay'ın kayın pederi),

Abaoğluzade Mehmet Ali Efendi,
Ölmezzade Hacı Mehmet Efendi,
Kadızzade Hacı Ethem Efendi,
Bakkalbaşızade Nuri Bey (Oda Başkanı),
Dorukzade Şükrü Bey,
Hocazade Mehmet Efendi.
Şamilzade Hacı Ahmet Efendi,
Lefkelizade Abdültahir Efendi,
Koca Musazade Hacı Mehmet Ağa,
Attar Ömer Efendi,

Bu isimler Konya'nın ileri gelen tüccarlarıdır. Konya Ticaret Odası başkan ve yönetim kurullarında Namusoğlu Kosti, Terkenlizade Hacı Kosti (Fatih Çarşısı'nın yerinde bulunan Terkenli Hanı onun mülkiyetinde idi 1892 yılında Ticaret Odası başkanlığı yaptı), Kazaros ve Simon Efendi gibi zengin gayri Müslim isimlere de rastlanmaktadır. Konya ticaret hayatının önemli bir bölümü bu zengin Rumların elinde idi.

Burhanzade Seyit Mehmet Rıza Efendi

Halimzade İhsan Efendi

Hacı Şerif Efendi oğlu Nuri Beyzade Ali Muhittin Paşa

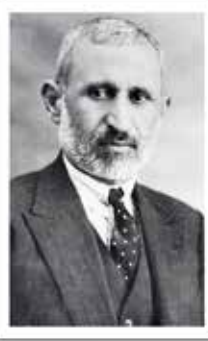
Kentenci Kamil Efendi

Tahir Paşa'nın Damadı Yumni Bey

Şeyhzade Zeynel Abidin Efendi
(1866-1939)

Musa Kazım ONAR (1897-1930)

Karahafızade Mustafa ULUSAN
(1873-1943)

Konya Elektrik Osmnlı Şirketi

Yukarıda şehrin önemli olaylarında eşraftan insanların ilgilendiğinden bahsetmiştim. Osmanlı'nın son dönemlerinde, 1918 yılında kurulan 'Konya Elektrik Osmanlı Anonim Şirketi' nde Konya eşrafını bu anonim şirket kurucuları arasında görmek mümkündür. O yıllarda Konya sokakları karanlıktır. Bu şirket Konya sokaklarını ve yakın çevresini aydınlatacak elektrik fabrikasını kurmak için tesis edilmiştir.

Şirket kurucularından aile unvanı olan isimlere hep birlikte bir göz atalım.

Hacı Mendizâde (Mindizade) Doktor Yusuf Ziya Paşa,

Konya Mevlâna Dergahı Postnişini Mehmet Veled Çelebi Efendi,

Sertarik Adil Çelebi,

Hüsnu Efendizâde Kazım Bey,

Maytapzade Refet Efendi,

Kadızzade Ahmet Efendi, (Meşhur Kadızzade ailesinden)

Mazlumzade Hacı Osman Efendi, (Meşrik-i İrfan gazetesinin kurucusu ve baş yazarı. Delibaşı olayında idam edildi)

Mecidiyezâde Akif Bey,

Burhanzâde Hacı Mustafa Efendi,

Burhanzade Hacı Mehmet Efendi,

Termiyecizâde Hüseyin Efendi,

Keleşzâde Hacı Ahmet Efendi,

Halimzade İhsan Efendi,

Taşbaşlızade Nazif Efendi,

Kalfazade Hacı Sabit Efendi,

Tokatlızade Hacı Mustafa Efendi,

Aksaraylı Vehbi Efendi,

Tımraşlı Ethem Bey,

Taşbaşlızade Hacı Hüseyin Efendi,

Nuri Efendizâde Muhittin Paşa,

Nuri Efendizâde Mehmet Emin Bey,

Tahir Paşazade Cevdet Efendi, (Mecidiyezade Tahir Paşa'nın oğlu)

Karahafızade Mustafa Efendi, (Konya Müftüsü)

Haydarzade Süleyman Asaf Bey,

Nuri Efendizâde Hüsametdin Bey,

Ahibabazâde Yusuf Efendi, (Yusuf Mazhar Babalık)

Aşçızade Mustafa Efendi,

Hacı Mendizade Süleyman Efendi,

Hacı Mendizade Nuri Efendi,

Gaznezâde Nuri Efendi,

Hacı Vehbizâde Niyazi Efendi,

Nalbantzade Abdurrahman Efendi,

Kitapçızade Kemal Efendi,

Kadızzade Mehmet Efendi,

Tokatlızade Mehmet Efendi,

Termiyecizâde Hüseyin Efendi,

Hacı Mendizâde Kaşif Efendi,

Hadimli Abdi Azmi Efendi,

Termiyecizade Mehmet Efendi,
Termiyecizâde Mevlüt Efendi,
Tokatluzade Nuri Efendi,
Derviş Mehmetzade Cevri Efendi,
Hüseyin Efendizâde Niyazi Efendi,
Hamamcızade Recep Efendi,
Afakizâde Mehmet Efendi,
Keleşzade Ümit Efendi,
Şamilzade Mehmet Efendi,
Kaşıkçızade Tahir Efendi,
Ehvinzade Nuri Efendi,
Ereğlili Hacı Rüştü Efendi,
Hidayetzade Mustafa Efendi,
Abdurrahmanzâde Memiş Efendi,
Alibeyhüyükü Hacı Süleyman Efen-
di,

Kelcecizade Hacı Halil Efendi,
Botsalızade Hacı Emin Efendi,
Serdarizâde Cemil Efendi,
İbaoğluzade (Abağluzade mi?) Ali
Efendi,

Giliralızade Hacı Ali Efendi (Takva
Dairesi'nin kurucusu, müderris Takva
Ali Efendi Bu aile de başta karahafızlar
ailesi olmak üzere pek çok aile ile akraba-
dır),

Hacı Kaymakzâde Kasım Efendi,
İbaoğluzade Tevfik Efendi,
Keleşzade Mehmet Efendi,
Doğrucanzade Hacı Tahir Efendi,
Dava Vekili Musa Kazım Efendi,
(Şeriye Vekili)

Nuri Efendizade Rıfat Efendi,
Halimzâde İzzet Efendi,
Karahafızzâde Ali Efendi,
Keleşzâde Nuri Efendi,
Türkmenzade Hacı Osman Efendi,
Atikzade İsmail Efendi,
Hamzazâde Hakkı Efendi,
Koygunzâde Ali Efendi,
Kalfazâde Hüseyin Efendi,
Abdülkerimzade Numan Efendi,
Kişnişçizâde Ahmet Efendi,
Giliralızade Hacı Tahir Efendi,
(Müderris, Giliralı Osman Efendi'nin
oğlu)

Hacı Dedezâde Selahattin Efendi,
Aksaraylı Ali Bıçakzade Ethem
Efendi,

Aksaraylı Hacı Ahmet Efendi'nin
mahdumu Gani Efendi,

Aksaraylı Ali Bıçakzade Mehmet
Efendi,

Aksaraylı Ali Bıçakzade Halil Efendi,
Hacızade Mehmet Ali Efendi,
Aksekili Hacı Hasan Efendizâde

Mehmet Nuri Efendi,
Veysel Efendizâde Hafız Hüseyin
Efendi,

Tayıp Efendizâde Mehmet Tahir
Efendi,

Armutluzade İsmail Efendi,
Kaşıkçızade Mehmet Efendi,
Kadir Çavuşzade Hafız Ahmet Efen-
di,

Sıraçzâde İsmail Efendi,
Armağanzade Mehmet Efendi,
Lefkelizâde Abdülkadir Efendi,
Gözlüklüzâde Ali Rıza Efendi,
Gedikzade Mustafa Efendi,
Kartalzâde Hüseyin Efendi,
Hotamış Hacı Himmet Efendi.

Konya'nın tanınmış ve köklü aileleri
bunlardan ibaret değildir. Şellakiler,
Soğancılar, Hotaklar, Uzun Efendiler,
Cimcimeler, Apahılar, Nalbantlar, Avu-
katlar, Kişnişçiler, Hotamışlılar, Gök-
benler, Göksüçukurlar, Karaağaçlar,
Miralayzadeler, Nalçacılar, Ketenciler,
Mücellitizadeler, Tarikatçılar ve Kurşun-
cular gibi pek çok aile daha Konya'da
köklü ailelerin başında gelir. Bu ailele-
rin pek çok aile ile de akrabalığı vardır.
Şimdi bu ailelerin pek çok ferdi Konya
dışında yaşamaktadır.

Yukarıda isimlerini verdiğimiz aile-
lerle şahısların bir kısmını tanıyoruz.
Bir kısmını hakkında da bilgimiz bulun-
mamaktadır. Konya'nın bu tanınmış
aileleri günümüzde devam ediyor mu,
ediyorsa kimlerle devam ediyor? Bütün
bunlar şehir hayatında bilinmesi gere-
ken önemli hususlardır.

Aileler arasında büyük bir çözülme
söz konusudur. Pek çok ailenin geçmi-
şinde ve kökünde Konya ilmine, irfanı-
na ve imarına hizmet etmiş pek çok
insan var. Bunların unutulması insafla
bağdaşmaz. Birçok aileyi biri birleri ile
biz tanıştıırıyoruz. Eğer günümüzde ya-
şayan ailelerde ailelerine sahip çıkma,
köklerini araştırma, dağılan akrabaları-
nı bulup tanıma şuuru yaratabilirse
kendimizi bahtiyar sayacağız. Konya'yı
taniyan insanların bu çalışmalara kat-
kıda bulunmaları gerektiğini düşünü-
yoruz.

Her aile soy ağacını yapmalı ve bun-
ları çocuklarına aktarıp soylarına sahip
çıkılmalarını sağlamalıdır.

SİSLERİN ARASINDAN KURTARABİLDİKLERİM

Prof. Dr. Saim
SAKAOĞLU

Rahmetli babam, 'Sakavelilerin Hafız Mehmet' hoş sohbet birisiydi. Yeri gelince çocukla çocuk olur, büyükle büyük... Onun bu özelliğini yansıtan pek çok olaydan bazılarını, hakkında yayımladığım bir kitabımda dile getirmiştım: *Konyalı Hattat Hafız Mehmet Sakaoglu* (Konya 2011). Onun bu özelliğinin bir güzel örneğini yeri gelmişken hatırlayiverelim. 1318/1902 yılında Konya'da dünyaya gelen babam, 31 Mayıs 1975 tarihinde Konya'da vefat etmiştir. Demek ki o 73 yıl yaşamış.

Hattat Hafız Mehmet Sakaoglu

İşte onun biz gençlere takılması da bu 73 sayısıyla ilgilidir.

Derdi ki, "Çocuklar, ben Ramazan orucunu üç defa aynı mevsimde tuttum. Eee, o mübarek de otuz küsur yılda bir aynı mevsimde geldiğine göre benim yaşım doksanın üzerindedir." Bizler sözün nereye varacağını beklerken o çoktan yanımdan ayrılmış, bizi düşüncelere salmıştır (!) Tabii biraz sonra işin aslını çözünce babamın bizlere tatlı bir şaka yaptığını anlamış olurduk.

Ben, insanların yaşlandıkça bu yaş konusuyla fazlaca ilgilendiğini hep gözlemişimdir. Ortaya atılan görüşler bir yandan bir nükteyi paylaşırken bir yandan da söyleyenin yaş konusundaki duyarlılığını dile getirir. Hatırlayacaksınız, bu konuda en çok baş vurulan söz öbeği şöyledir: "Vallahi, geceleri saymazsak daha 35'imdeyim." "Saymayalım öyleyse, hayırlısıyla şu emekli aylığından vazgeç de tekrar işine dön!" deyiversek ne diyecek acaba?

Bu yıl benim yaşım da 70'li yaşların ortalarında dolaşmaya başladı. Eskilerin söyleyişiyle 'kafa kâğıdı'nda doğum tarihim 20 Mart 1939... Özel hesaplarıma göre ise 28 Şubat 1939... Arada bir 20 günlük fark bulunuyor. Ben de babamın söyleyişiyle örtüşen veya onu hatırlatan bir yolla yaşımı ortaya koymaya çalışacağım. Diyeceğim ki, "Yaşım öyle görüldüğüm gibi fazla değil, sadece üç 25... O kadar."

Evet, biz bu 'üç 25'te neler neler yaşamadık ki... Yazmakla da bitmez, saymakla da... Öyleyse işin bir ucundan tutmamız gerekiyor.

İkinci Dünya Savaşı yılları... Avrupa kan gölüne dönmüş. Biz savaşa girmemiştir ama bizi savaşa sokmaya çalışan iç ve dış güçler var. Dayatmışız, girmemiştir. Tabii savaş hâli, her şeyi ölçülü kullanmak veya tüketmek gerekiyor. Zaten il merkezindeki evimizde elektrik yok, su ise çeşme ve tulumbadan sağlanıyor. Gazeteler yayımlanıyor ama herkes alamıyor. Öbür yandan bu meşhur 'Alaman Harbi' insanlarımızı fazlasıyla ilgilendiriyor. Vatanın bilgi edinmesi için önlemler alınıyor. Bunların başında şehrin merkezî bir yerinden yapılan hoparlörle yapılan yayınlar gelmektedir. Halkevinden yapılan bu yayınlar şehrin 13 veya 15 noktasında yayını sürdürüyor. Belli saatlerde yapılan yayınlar aracılığıyla Konyalılar İkinci Dünya Savaşı ile ilgili haberleri alıyor.

O yılların Konya'sında kaç motorlu araç var, bunun kaç özel otomobil, kaç resmî işlerde kullanılıyor? Varsa kamyonların sayısı kaç? Belediye otobüs seferleri var mı? Varsa nerelere yolcu taşıyor? Karaman ve Ankara'ya yolcu götürecek otobüs şirketi kurulmuş mudur? Sorular sorular... Ya cevapları? Bazı soruların cevabı için *sıfır* diyebilirsiniz.

Hâl böyle olunca benim, o yıllarda kıyıda köşede kalmış Fahrünnisa Mahallede otomobil ne gezer, taksi ne gezer... At arabaları güne duruyor. Sonbaharda, arkalarındaki *geri*'leri ile kağıtlara kim ne diyebilecek? Varsa yoksa üç beş bisiklet... Mahallemizin bir özelliği de bazı evlerin yaz aylarında kullanılan türden evler olması. Sedirlerde

oturan Âşık Mehmet Ağa (Yakıcı) mahallemizdeki evini yazlık olarak kullanırdı. Böyle bir ortamda sokaklar inlerin cinlerle top oynadığı sanal bir âlem gibiydi. Biz çocuklar kapı önlerinde toplaşır, kendimizce uydurduğumuz oyunların yanında üç taş'ı, beş taş'ı, dokuz taş'ı oynar, çanak çömleğin patlatılacağı saklambaçlarla günümüzü gün ederdik.

Yukarıda sözünü etmiştim, bu hoparlörlü yayınlarda İkinci Dünya Savaşı'nın 'ahvali' (durumları) başta olmak üzere haberlere yer verilirdi. Filan savaş şöyle devam ediyormuş, filanın orduları geri çekiliyormuş gibi cümleler bizim oyun dünyamıza asla yansımazdı. Orada konuşulanlar bizim çocukluk dünyamızın bütünüyle dışında olan şeylerdi. Ama her anonsun yapılması bizleri o köşeye koştururdu. Zevkle mi dinlerdik, bilemiyorum. Ama bir gerçek vardı, biz çocuklar o anlamadığımız, belki de anlam veremediğimiz konuşmaları dinleyebilmek için kulak kesilir, daha ilk sesleri işitir işitmez o köşeye koşardık.

Peki, kaçtı o yıl/lar? 1944 mü, 1945 mi, yoksa 1946 mı? Mutlaka bu anonslar birkaç yıldan beri yapılıyordu da benim ilk hatırlayabildiklerim hangi yılın anonsları idi? Onu bir keşfedebilsem hatıralarımın tarihini de belirleyeceğim. Yeri gelmişken bir daha hatırlatıvereyim, geçen haftaki yazımızda da dediğim gibi, benim Hâkimiyeti Milliye İlkokuluna kayıt tarihim 1946 yılının Eylülüdür. Gerisini takdirlerinize bırakacağım.

Hatırladığım hâlde tarih düşüremediğim o kadar çok olay vardır ki... Bunların büyük bir çoğunluğu daha ilkokula başlamadığım dönemlerde, ninemle veya annemle

gittiğimiz komşu oturmalarıydı. O yıllarda mahallemizde memur olarak algılayabileceğimiz komşumuz yok denecek kadar azdı. Komşularımız genellikle esnaf idi, dolayısıyla geleneğe uygun olarak erkenden iş yerlerine yani dükkânlarına giderlerdi. Kahvaltı diyebileceğimiz günün ilk yemeklerini orada hallederlerdi. Böylece evler kadınların hâkimiyetine geçirdi. Evin genç kızları ve varsa gelinleri ev işleriyle ilgilenirken nineler de kendilerine düşen işlere eğilirdi. Bir süre sonra, bu bazen kuşluk vakti olabilirdi, ya bir komşuya veya bir akrabaya giderlerdi. Mahallemiz akraba zengini idi. Benim emmimle (yani amcamla) küçük halam aynı zamanda komşularımızdı. Yörelilerin, Hacı Mevlütlerin, Zanakaların komşuluktan öte akrabalıkları da vardı. Bu kuşluk veya öğle sonu oturmaları biz çocuklar için de bulunmaz oyun ortamlarıydı. Büyüklerimiz kendi dünyalarında dolaşırken biz çocuklar da çocukça işlerle uğraşırdık.

Demek ki bu anlattıklarım 1946 yılının öncesiyle ilgili olanlar... Yani

okul öncesi hayatımın çizgileri... Şu iki gezmeyi tarihe oturtabilirsem çocukluğumun şifreleri çözülecektir. Kepekçilerin Vesilaplagile (Vesile Abla/Üresinler, Nuri Amca'nın evi) götürülme tarihim/yaşım neydi? Ben dört beş yaş arası gibi hatırlıyorum. Bir de, komşularımızın birinin Sahip Ata taraflarındaki bir akrabasına götürüldüğümü hatırlıyorum. İkinci kat bir ev... Elbette geleneksel mimarinin son katı... Ancak orada çocuk yok, yani oyun icat etmek bana düşüyor. Evin penceresi bir boşluğa, sokağın suyla kaplı bir bölümüne bakıyor. Eh, ben de o pencereden sokağa bakacak, uzaktan da olsa suyla oynayacak (!), gelip geçenleri seyredecektim. Benim gibi çocukluk dönemi 'sessiz, uyumlu' olarak bilinen bir çocuk başka ne yapacaktı ki?

Bu iki olayı zaman tüneline de taşıyıp 'özel tarihim' için belge olarak kullanacağım! Bu konularda bana yol gösterecek, yardım edecek kimseler de kalmadı artık, kendi göbelerini kendim keseceğim. Bakalım, ihtiyarlayan hafızam bana yardımcı olabilecek mi? Haydi hayırlısı.

Aczimin Giryesi

Parayla imtihan

Allah, dostumu değil düşmanımı parayla imtihan etmesin,
Ederse de kolaylık versin ki felek aşına zehir katmasın.

Ahmet Sevgi

KONYA'DAN PORTRELER: DR. ALİ GALİP YÜKSEL (1912-1992)

Dr. Nuri Ahmet
SEZER

Dr. Ali Galip Yüksel 1912⁽¹⁾ yılında Nazilli'de doğdu. Nazilli eşrafından Azmanoğlu ailesindedir.

İlk ve orta eğitimini Nazillide, lise eğitimini İzmir Karataş Erkek Lisesinde tamamladı. 1932 yılında Tıp Fakültesine kaydoldu. 1938-39 eğitim yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun oldu. Tıp eğitimi sırasında Askeri Yurt öğrencisi olarak okuduğundan mezun olunca mecburi hizmete doğuya tayin oldu. Diyarbakır ve Muş'un Bulanık kazasında çalıştı.

Daha sonra Tokat'ta Hükümet Tabibi olarak görev yaptı ve burada tanıştığı Naciye Sevilir ile 1944 yılında evlendi. Aynı yıl Konya'nın Bozkır kazasına Hükümet Tabibi olarak tayin edildi. 12 sene orada görev yaptı. Bozkır ve köylerinin sıtma, frengi, verem gibi bulaşıcı hastalıklarla yılmadan mücadele etti.

At sırtında ulaşabildiği köylerdeki hastaları devletin gönderdiği ilaçlarla tedavi etti ve kısa sürede neticelerini aldı. Bu başarısı Sağlık Vekâletinden teşekkür belgeleriyle ödüllendirildi.

Dr. Ali Galip 1956 yılında Konya'ya Sağlık Müdür muavini olarak tayin edildi. Aynı zamanda Belediye Hekimi olarak da gö-

revlendirildi. Bu görevlere bağlı Adli tabiplik vazifesini de yerine getiriyordu. 1977 yılında emekli olana kadar 20 yıl iki resmi görevi ve adli tabipliği yerine getirdi.

Konya'da 1956-1977 yılları arasındaki toplum sağlığı çalışmalarının içinde idi ve Hükümetin sağlık politikasının yürütücülerindendi.

Konya'ya geldikten kısa bir süre sonra muayenehane açtı. Mesai saatleri dışında Mevlana türbesi yakınında Türbe Kışla Caddesi No 35 de ki muayenehanesinde çalışıyordu. Resmi görevlerinden emekli olduktan sonra da hastalarını kabule devam etti. 1990 yılında bir trafik kazası geçirene kadar muayenehanesinde çalışmaya devam etti.

Babasının vasiyeti üzerine muayenehanesine gelen hastala-

(1) Ailesinin verdiği bilgiye göre; Dr. Ali Galip Yüksel'in Üçler Mezarlığı'ndaki kabir taşına sehven doğum tarihi 1910 olarak yazılmıştır.

rından çok düşük ücretler aldı.

Ücretini veremeyen veya ücretini kendi ürettiklerinden getirdikleriyle ödemeye çalışan pek çok hastası vardı. Hastalarından en düşük muayene ücreti talep ettiği ve fakir hastalara hizmet verdiği için "Fakir babası" olarak anılırdı. Birçok zaman fakir hastalarının ilaçlarını ya doktor numunelerinden ya da kendi cebinden karşılardı. Konya'da Mevlâna

türbesi yakınındaki muayenehanesinde 30 yıl bu şekilde hizmet etti. 1969-70'li yıllarda ekmeğin 500 kuruş olduğu bir zamanda 2.5 lira muayene parası alan

Ali Galip Yüksel ağabeyi yanlış değerlendiren bir İstanbul gazetesi bir seçim döneminde, hatırımda yanlış kalmadı ise 1969 seçimleri idi, "Konya'da bir doktor seçim propagandası için muayene ücretini

2.5 liraya indirdi" diye haber yapmıştı. Halbuki siyaset ile hiç alakası yoktu, böyle bir teşebbüsü de olmamıştı.

1984 yılında Konya'da muayenehane açıp çalışmaya başladığımda, evvela Yardım Sevenler Derneğinin başkanlığını yürüten alicenap hanım Naciye Yüksel (1931 - 20.03.2007) Hanım ile tanışmak nasip oldu. Muhtaç hastaların muayene ve tedavileri için çırpınırdı. Daha sonra Ali Galip Ağabey ile tanışma fırsatımız

oldu. Kendisine "ağabey sizin zamanınızda ihtisas yapmak, hoca olmak kolay idi, kadrolar

hep açık idi, niye olmadınız dedimde, “Nuriciğim evet kolay idi hatta hocalarım çok istediler ama bu insanların bana çok ihtiyacı vardı, nasıl bırakır da gidebilir idim” demişti.

Bir seferinde de Naciye Hanım gelerek, “Ah Nuri Bey, Ali Galip Ağabeyin sarılık oldu, tedavi olmuyor, istirahat etmiyor, her sabah 5'te muayenehaneye gidiyor, hastalığı gittikçede ilerliyor, bir konuşsan olmaz mı? dedi ve ertesi sabah Ali Galip Ağabey ile geldiler. Hal hatır sohbetinden sonra ultrasonografiye başladık tabii bu arada konuşur iken ben “ağabey sarılığın tedavisinde (viral sarılıklar) yeni bir gelişme var mı? diye sorunca “yok Nuriciğim ne olacak istirahat ve vitamin takviyesi” deyince bende taşı gedğine koyma havasında “pekiyi Ağabey ama siz istirahat da etmiyormuşsunuz” deyince “nasıl ederim Nuriciğim benim hastalarım taa köylerden, uzaklardan gelirler, sabahın 5'inde kapıda beklerler, durumları iyi olmadığı için başka

yerlere de gidemezler, onları o halde nasıl bırakabilirim?” demişti.

1990 yılında bir trafik kazası geçirdi, çalışamadı, yapılan müdahaleler netice vermedi. 29 Mayıs 1992 Cuma günü vefat etti. 30 Mayıs günü Sultan Selim Camiinde kılınan namazdan sonra Üçler Mezarlığı'nda toprağa verildi.

Dr. Ali Galip Yüksel eşi Naciye Yüksel ile 1944 yılında evlendi, 1946 yılında oğlu Fikret, 1948 yılında kızı Ayten, 1950 yılında kızı Güzin, 1952 yılında kızı Saadet doğdular.

Naciye Yüksel Konya'da Yardım Sevenler Derneği'nde, uzun yıllar hizmet verdi. Çocukları üniversite eğitimlerini tamamlayıp İstanbul'a yerleşti. Çok sevdiği yedi torun sahibi olup sağlığında hepsini görme mutluluğuna erişmişti.

Allah rahmet eylesin, kabri cennet olsun, örnek bir hayat yaşadı.

Ahmet KUŞ

ANADOLU SELÇUKLU HANLARI

Hanlar Selçuklu döneminde Anadolu'da inşa edilen en kayda değer anıtsal yapılardandı. Özellikle ticaret, seyahat ve güvenlik açısından bu yapılar yeri doldurulamaz bir fonksiyona sahipti. Dönemin şartları düşünüldüğünde hanların çetin coğrafya ve iklim şartlarında ne derece hayati öneme haiz oldukları daha da iyi anlaşılabilir. Selçuklu döneminde Anadolu'da ulaşım ve ticareti kolaylaştırmak ve güvenliği sağlamak için muhtelif güzergâhlara irili ufaklı çok sayıda han inşa edilmiştir. Bu hanların kimi mütevazı bir büyüklüğe sahipken, kimi de çok geniş bir alana kurulmuştu. Kudretli sultanlar ve vezirler tarafından yaptırılan hanların bazıları muhkem bir kaleyi andırıyordu. Bir kale ya da sarayı andıran hanlar genişçe bir avlu

içerisinde farklı fonksiyonlara sahip bölümlerden oluşuyordu. Çoğunluğu Selçuklu döneminde inşa edilen hanlar Beylikler ve Osmanlı döneminde de onarımları yapılarak faal bir şekilde kullanılmıştır.

Orta Çağ'da Anadolu batıdan doğuya, güneyden kuzeye uzanan kervan yolları üzerinde çok önemli bir köprü konumundaydı. Tarihin en erken yerleşmelerinin yer aldığı Anadolu'da Selçuklular dan çok önce, zaman içinde gelişmiş ve çok işlek, kara, deniz ve nehir yollarından oluşan bir yol ağı bulunuyordu. Bunlar arasında Hitit Asur ticaret kolonilerine ait yolları, Pers Kral Yolu'nu, Roma dönemi yol ağları ve mil taşlarını ve Bizans yol ağlarını zikredebiliriz. Selçuklular Anadolu'da daha önceki dönemlerden kalan yol, köprü ve konaklama tesislerini daha da geliştirerek güvenli bir ulaşım sistemi kurmuşlardır. Bu sistemin en önemli unsuru her yöndeki ana yollar üzerinde kervanların güvenle konaklamaları için inşa edi-

len hanlardır. Günümüzde her ne kadar kervansaray kelimesi yaygın olarak kullanılmaktaysa da bu yapılar Selçuklu döneminde “han” olarak adlandırılıyordu. Hanın yanı sıra bazı Selçuklu kaynaklarında ve kitabelerinde “ribat” ve “derbent” kelimesi de kullanılmıştır. Çoğunlukla Batılı gezginler tarafından kullanılan “kervansaray” kelimesi dilimize batı dillerinden geçmiştir. Kervansaray, Farsça kökenli “kervan” ile “saray” kelimelerinin birleştirilmesinden türetilmiştir. Kervansaray, tarihî ticaret yolları üzerinde yer alan ve kervanların konaklamaları için inşa edilen yapılardır. İlk kervansaraylar Orta Asya’da inşa edilmiştir.

Anadolu’da inşa tarihi bilinen en eski Selçuklu hanı Öresin Hanı’dır. Aksaray – Nevşehir karayolu üzerinde, Aksaray’a 24 km. mesafede yer alan han kitabesine göre 1188 tarihinde Sultan II. Kılıçarslan döneminde yapılmıştır. Haçlı Seferleri sebebiyle daha erken tarihte han inşa edilmemiştir. Anadolu Selçuklu Devleti’nin en güçlü olduğu dö-

nem 13. yüzyılın ilk yarısıydı. Bu dönemde Anadolu iktisadi ve siyasi açıdan refaha ulaşmıştı. Anadolu’daki hanların çoğunluğu devletin güçlü olduğu ve siyasi istikrarın sağlandığı bu dönem içerisinde inşa edilmiştir. Özellikle bu dönemde ticaretin gelişmesi için eski çağlardan beri kullanılan kervan yolları ıslah edildi, yeni yollar açıldı. Kervan yolları üzerinde bulunan köprüler ve hanlar tamir edildi, ihtiyaç olan yerlere yeni köprüler ve hanlar yaptırıldı. Yapılan yeni yatırımlar ve teşvikler sonucu bu dönemde Anadolu’da ticari hayat bir hayli gelişti.

Hanlar arasındaki uzaklık arazinin yapısı, arazi üzerindeki tesisler gibi etkenlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bununla birlikte iki han arasında yaklaşık 25-30 km. arasında değişen bir uzaklık bulunduğu söylenebilir. İki durak arasındaki uzaklık belirlenirken daha çok yüklü bir hayvanın ve yanında yürüyen yayanın sabahtan akşama kadar kat edebileceği mesafe göz önüne alınmıştır. Ancak

Anadolu'nun coğrafi konumu sebebiyle yaz ile kış arasında aydınlık geçen zaman diliminde uzun bir aralığın olması, menziller arasındaki uzaklığın belirlenmesindeki güçlüğü işaret eder. Bazen engebe, bazen arazide geçit vermeyen noktalar gibi zorluklar sebebiyle güzergâhlar üzerindeki hanların sıklıkları da değişmektedir. Hanların inşa edileceği yerler seçilirken su kaynaklarına yakınlık, savunmaya elverişli konum, yerleşim birimlerine yakınlık ya da diğer yapılarla olan ilişkiler gibi faktörler de göz önünde bulunduruluyordu. Neredeyse tamamına yakını vakıf olan bu hanların banileri genellikle Selçuklu sultanları, vezirleri ya da devlet adamlarıydı. Maddi büyüklükleri ve teşkilatları nispetinde de zengin vakıflara sahiptiler. Bu suretle hanlara inen tüccarlar ve diğer yolcular, zengin olsun fakir olsun orada her türlü ihtiyaçlarını görebilirlerdi.

Bu dönemde hanların tüccarlara verdiği hizmetin şekli ve hanların kullanımı belirli kurallara bağlanmıştı. Bu kurallar her bir handa farklı olmakla birlikte özünde aynıydı. Hanın işletilmesinden sorumlu tutulan kişiye

“hancı” deniliyordu. Bu kişi hanın içindeki bütün bölümlerin kullanımını denetlerken, bir yandan da bu bölümlerin işletilmesinden sorumluydu. 13. yüzyılda seyahat eden bir gezginin ya da bir tüccarın yazın tozlu ve sıcak, kışın soğuk ve yağışlı bir yolculuktan sonra uzaklardan bir hanı gördüğünde hissettiği duygu herhalde tahmin edilemez bir keyif ve mutluluk içeriyordu. Hancılar kervanlar için gerekli olan tüm ihtiyaçları hanın içinde hazır ediyordu. Kervandakiler buralarda bir yandan kendi ihtiyaçlarını gideriyor, banyo yapıyor, bir yandan da hayvanlarının bakımıyla ilgileniyorlardı. Atların nallarını yapan nalbantlar, kervandakilerin ayakkabılarını tamir eden ayakkabıcılar ve hasta olanlar için ilaçların temin edildiği eczaneler bulunuyordu. Bütün bu hizmet mekânları dışında hana gelen kervanlar, kendi aralarında ürünleri sergileyerek alış veriş de yapıyorlardı. Hanlarda mescit de bulunuyordu. Hanlardaki bu mekânların işletilmesi konusundaki kurallar, eğer varsa vakfiyesi, yoksa hanın idarecileri tarafından belirlenmişti. Hanın gider ve gelirlerinin kontrolü, görevli memurlar tarafından yapılıyordu. Tüm bu fonksiyonların yanı sıra hanlar devletin posta teşkilatı tarafından da kullanılıyordu. Posta teşkilatı devlet yazışmalarını taşımanın yanı sıra istihbarat da topluyordu.

Anadolu'da inşa edilen Selçuklu hanlarının bazıları sadece kapalı bir mekândan ibaretken bazıları da geniş avluları ve muhtelif bölümleri bulunan yapılardır. Bu bölümlerin nasıl kullanıldığına dair elimizde kesin veriler bu-

lunmamakla birlikte bazı tahminlerde bulunabiliriz. Avlulu hanlarda avlu çevresinde özel konaklama mekânları, revaklı bölümlerde ise yolcuların hayvanlarıyla birlikte kaldıkları bölümler bulunuyordu. Bir kervancı için bu dönemde en önemli şey hayvanların sağlığı ve güvenliğiydi. Taşıdığı malların güvenli bir şekilde ve mümkün olan en kısa sürede hedefine ulaşması için hayvanlar birinci derecede önemli varlıklardı. Hanlarda kervandakilerin temizlenmesi için hamam ve kişisel ihtiyaçları için tuvalet gibi yapılar da bulunuyordu. Hanlara su, pişmiş toprak künklerle getiriliyordu. Su, yapının planına ve servislerine göre, farklı yerlerde yalıklı çeşmelerden akıyordu. Hanlar üst kısımlarındaki ışıklıkların yanı sıra mum, yağ ve bezir kandilleriyle aydınlatılıyordu. Isınma ve pişirme için kapalı mekânlar içerisinde bulunan tandırlar kullanılıyordu.

Hanların Anadolu topraklarında yaygınlaşmasıyla birlikte yolcular, yanlarında sürekli olarak konaklama eşyası ve yiyecek taşıma zahmetinden kurtuldular. Sultan veya önemli bir devlet adamı hana geldiğinde, özel bir ziyafet sofrası kuruluyordu. Bu şekilde bir ziyafet sofrası, Karatay Hanı'nda Memluklu Sultanı Baybars için kurulmuştur. Ordu-lara konaklama yeri olarak da kullanılan kervansarayların başlıca iki fonksiyonu vardı: Birincisi, zengin ticari mallar taşıyan kervanlara, hudut bölgelerinde düşman çapulcularından, göçebe ve eşkiya baskınlarından koruyacak emniyetli kalacak yer sağlamak, ikincisi yolcuların geceledikleri yerlerde her türlü ihtiyaç-

larını temin etmekte. Yolların ve geçitlerin emniyeti derbentçiler tarafından sağlanıyordu. Derbentler etrafı kontrol edilebilecek ıssız yerlerde kuruluordu.

Selçuklu döneminde devletin, ticari faaliyetleri korumak için aldığı bir takım önlemler vardı. Ticari eşya taşıyan kervan kafilelerinin başlarında "kervansâlar" veya "kervanbaşı" bulunan bir askerî birlik katılırdı. Bazen bu birlik 100 veya 200 silahlı kişiden oluşurdu. Bu hizmete karşılık tüccarlar önceden tespit edilen miktara göre kervanbaşına bir ücret öderlerdi. Bir başka güvenlik tedbiri ise yol üzerinde sabit askerî kıtalar bulundurmaktı. Bu türlü kıtaların başında bulunan kumandana yol muhafızı manasında "Râhdâr" veya "Tutgâvul" adı verilirdi. Bunlar da kanunen tayin edilen miktar ve yerlerde "bâcrâhdârlık" veya "tutgâvulluk" adı altında bir ücret alırlardı ki bu tabirlere Avrupalı gezginlerin

eserlerinde sıkça rastlanır. Hususi şahısların gezileri de genellikle bu kervanlara katılmak suretiyle gerçekleşirdi.

Osmanlı döneminde hatta Cumhuriyetin ilk yıllarında da kullanılan hanlar ulaşımında farklı alternatiflerin ortaya çıkmasıyla birlikte kaderlerine terk edildi. Yolların ve ulaşım vasıtalarının çeşitlenmesi ve modernleşmesiyle birlikte kervan yollarına ve hanlara ihtiyaç kalmadı. Dolayısıyla çoğunluğu yerleşim birimlerine uzak mevkilerde bulunan hanlar bakımsızlık ve olumsuz tabiat şartları nedeniyle yıkılıp viraneye döndü. Yöneticilerin ilgisizliği, etraftaki insanların düzgün taş ihtiyaçlarını buralardan karşılamaları da hanların yok oluşunu hızlandırdı. Taşları için talan edilen hanların bazıları harabeye dönerken bazılarının temel izleri bile kayboldu. Son yıllarda ülkemizde tarihî eserlere olan ilgi ve bilincin gelişmesiyle birlikte yurt genelinde çok sayıda

tarihî eserin restorasyonu tamamlandı. Vakıflar Genel Müdürlüğü ve belediyeler tarafından yaptırılan restorasyonlar sonucunda Anadolu'daki birçok han eski ihtişamlı görünümüne yeniden kavuştu.

Selçuklu hanları üzerine en eski çalışmalardan biri Alman sanat tarihçisi Kurt Erdmann (1901-1964) tarafından yapılmıştır. "**Das Anatolische Karavansaray des 13. Jahrhunderts**" adlı kitabın birinci cildi 1961 yılında yayımlandı. Eserin birinci cildinde Anadolu'da tespit edilen hanların yerleri, tarihleri, mimarileri, ziyaret sırasındaki durumları, kitabeleri plan ve fotoğraflarla birlikte yer alıyor. Ayrıca yine birinci ciltte bibliyografya ve buraları ziyaret eden gezginler hakkında bilgiler de bulunuyor. Kitabın ikinci cildini teşkil eden yapıları değerlendirme bölümü ise Kurt Erdmann'ın ölümünden çok sonra eşi tarafından tamamlanarak yayınlanmıştır. Bu konudaki en kapsamlı ve en güncel web sitesi de bir yabancıya aittir. Halen New York'ta yaşayan kütüphaneci **Katherine Branning** 30 yıldan beri yaz tatillerini Türkiye'de geçiriyor ve Selçuklu hanları hakkında araştırmalar yapıyor. Tatil süresince topladığı bilgileri ve fotoğrafları **www.turkishhan.org** adlı sitesinde yayınlıyor. İngilizce olarak hazırlanan site Selçuklu hanları hakkında en kapsamlı internet sitesidir.

KAYNAKLAR

ERAVŞAR, Osman, Anadolu Selçuklu Kervansarayları, İstanbul, 2011.

KAYAOĞLU, İsmet, "Anadolu Selçukluları Devrinde Ticari Hayat", Ankara, 1981, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt 24, sayı 1, s. 359-373.